

Søren Clausen

Politisk kultur og civilsamfund i Kina. Nogle tendenser i nutidens Kina-forskning

Studiet af kinesisk politisk kultur startede i 1960'erne med udgangspunkt i psykologiske teorier og generaliseringer vedrørende "den kinesiske tradition": Denne tilgang havnede efterhånden i en blindgyde. Siden midten af 1980'erne er studiet af politisk kultur i Kina blomstret op igen. De kulturteoretiske og psykologiske tilgange har fået nye impulser, og især er feltet blevet befrugtet af de gryende muligheder for empiriske holdningsundersøgelser i Kina. Den aktuelle debat om civilsamfundet i Kina ligger også tæt op ad politisk kultur-studierne og inspirerer disse.¹

Den første generation

Det moderne samfundsvidenskabelige begreb "politisk kultur" har sin baggrund i de nye spørgsmål, som 1930'ernes og 1940'ernes dramatiske begivenheder stillede til den politiske videnskab: Hvordan kunne fascismens og nazismens fremkomst, selv i lande med demokratiske institutioner, forklares? Også afkolonialiseringen og fremkomsten af et stort antal nye stater i Asien og Afrika rejste spørgsmålet om de økonomiske og kulturelle betingelser for udviklingen af demokratiske institutioner. Det paradigmatiske værk i denne første generation af politisk kultur-studier var Gabriel Almonds og Sydney Verbas sammenlignende undersøgelse af politisk relevante holdninger i en række lande *The Civic Culture* fra 1963. Almond og Verba anvendte sample survey-metoden til at sammenligne holdninger og værdier af potentiel betydning for demokratisk stabilitet i USA, Storbritannien, Tyskland, Italien og Mexiko. I 1965 fulgte et andet af politisk kultur-studiernes nøgleværker, Lucian W. Pyes og Sidney Verbas *Political Culture and Political Development*, som tog den udfordring op, de ikke-vestlige lande frembød for tilgangen.

Lucian Pye var ikke blot blandt "kirkefædrene" i udformningen af politisk kultur-tilgangen i 1960'erne; han er også den meste prominente forsker indenfor studiet af kinesisk politisk kultur, med en lang række værker om emnet, offentliggjort fra 1968 til i dag. Pyes særlige psykokulturelle tilgang til studiet af kinesisk politisk kultur blev første gang fremlagt i bogen *The Spirit of Chinese Politics* (Pye, 1968), hvor den markante kinesiske tendens til aggressionsfortrængning i børneopdragelsen blev sat op som omdrejningspunktet for en række centrale temaer i Kinas politiske kultur. Den røde tråd i Pyes forfatterskab er fokuseringen på den - ofte maskerede - psykologiske og kulturelle kontinuitet i de asiatiske lande, som alle på forskellig vis gennemlever forceret modernisering; den psykologisk-kulturelle "ballast" ses som en potentiel fare for moderniseringsprocessen, med Kinas maoistiske excesser som hovedeksemplet.

Søren Clausen

Politisk kultur og civilsamfund i Kina. Nogle tendenser i nutidens Kina-forskning

Studiet af kinesisk politisk kultur startede i 1960'erne med udgangspunkt i psykologiske teorier og generaliseringer vedrørende "den kinesiske tradition": Denne tilgang havnede efterhånden i en blindgyde. Siden midten af 1980'erne er studiet af politisk kultur i Kina blomstret op igen. De kulturteoretiske og psykologiske tilgange har fået nye impulser, og især er feltet blevet befrugtet af de gryende muligheder for empiriske holdningsundersøgelser i Kina. Den aktuelle debat om civilsamfundet i Kina ligger også tæt op ad politisk kultur-studierne og inspirerer disse.¹

Den første generation

Det moderne samfundsvidenskabelige begreb "politisk kultur" har sin baggrund i de nye spørgsmål, som 1930'ernes og 1940'ernes dramatiske begivenheder stillede til den politiske videnskab: Hvordan kunne fascismens og nazismens fremkomst, selv i lande med demokratiske institutioner, forklares? Også afkolonialiseringen og fremkomsten af et stort antal nye stater i Asien og Afrika rejste spørgsmålet om de økonomiske og kulturelle betingelser for udviklingen af demokratiske institutioner. Det paradigmatiske værk i denne første generation af politisk kultur-studier var Gabriel Almonds og Sydney Verbas sammenlignende undersøgelse af politisk relevante holdninger i en række lande *The Civic Culture* fra 1963. Almond og Verba anvendte sample survey-metoden til at sammenligne holdninger og værdier af potentiel betydning for demokratisk stabilitet i USA, Storbritannien, Tyskland, Italien og Mexiko. I 1965 fulgte et andet af politisk kultur-studiernes nøgleværker, Lucian W. Pyes og Sidney Verbas *Political Culture and Political Development*, som tog den udfordring op, de ikke-vestlige lande frembød for tilgangen.

Lucian Pye var ikke blot blandt "kirkefædre" i udformningen af politisk kultur-tilgangen i 1960'erne; han er også den meste prominente forsker indenfor studiet af kinesisk politisk kultur, med en lang række værker om emnet, offentliggjort fra 1968 til i dag. Pyes særlige psykokulturelle tilgang til studiet af kinesisk politisk kultur blev første gang fremlagt i bogen *The Spirit of Chinese Politics* (Pye, 1968), hvor den markante kinesiske tendens til aggressionsfortrængning i børneopdragelsen blev sat op som omdrejningspunktet for en række centrale temaer i Kinas politiske kultur. Den røde tråd i Pyes forfatterskab er fokuseringen på den - ofte maskerede - psykologiske og kulturelle kontinuitet i de asiatiske lande, som alle på forskellig vis gennemlever forceret modernisering; den psykologisk-kulturelle "ballast" ses som en potentiel fare for moderniseringsprocessen, med Kinas maoistiske excesser som hovedeksemplet.

En spaltning i studierne af kinesisk politisk kultur blev tydelig op gennem 1970'erne og 1980'erne. Den oprindelige vestligt-orienterede "Civic Culture" tilgang a la Almond så politisk kultur som en positiv kraft, der modererer sociale konflikter og sikrer stabilitet til de demokratiske institutioner; Kina faldt temmelig langt udenfor dette perspektiv, og de for tilgangen uundværlige sample surveys var heller ikke tilgængelige. Blandt alternativerne tårnede Pyes psykokulturelle tilgang sig op med dens pessimistiske holdning til kultur som en blokering for modernisering; denne tilgang mente sig mindre afhængig af sociologisk empiri og forlod sig i stedet på psykologisk funderede generaliseringer. Den metodiske akilleshæl i fremgangsmåden var evident, selv for tilgangens mest begejstrede tilhængere, og det indbyggede perspektiv i retning af uforanderlighed blev sat på en hård prøve med Kinas kursskifte efter Mao Zedongs død i 1976.

Konflikten mellem den sociologisk orienterede Almond tilgang og den psykologisk orienterede Pye tilgang er i et vist omfang beslægtet med kontrasten mellem positivistisk og hermeneutisk metode indenfor politisk kultur-studier: Hvor den positivistiske metode stiler mod at finde relevante sociologiske data med henblik på at identificere *grader* af forskelle (mellem lande, sociale lag, etc.), tenderer den hermeneutiske metodes fortolkning af kulturelle fænomener (dvs. som historisk dannede symboler osv., der er "internt" forbundne i en specifik og unik struktur) mod at *isolere* de enkelte politiske kulturer fra hinanden som dybest set unikke og usammenlignelige. Almond tilgangen er i denne kontekst positivistisk, Pye hermeneutisk.²

Overordnet set levede 1970'ernes og 1980'ernes studier af Kinas politiske kultur ikke op til Pyes begejstrede proklamation i 1965 om "den vældige udfordring til politisk videnskab... hvor begrebet politisk kultur er så løfterigt" (Pye og Verba, 1965: 9), og i løbet af 1980'erne stagnerede tilgangen. Konceptet fungerede bedst i en række historiske og politologiske studier.³ Studiet af Kinas politiske kultur er imidlertid begyndt at blomstre op igen de seneste år. Denne oversigtsartikel ser på årsagerne til, at en anden generation af studier er opstået, og artiklen præsenterer eksempler på disse nye politisk kultur-studier.

Årsager til politisk kultur-tilgangens genopstandelse

En række begivenheder og tendenser i løbet af 1980'erne danner baggrund for de seneste års nye opsving i politisk kultur-studier med Kina som genstand. Nogle af disse faktorer er af global karakter, andre vedrører specifikt den kinesiske udvikling.

På det mest generelle plan oplevede man fra 1980'ernes begyndelse en fornyet interesse for kulturbegrebet som alternativ til de forudgående årtiers samfundsdiskurs, hvad enten det gælder den kølige, funktionalistiske samfundsvidenskab eller den marxistisk inspirerede moddiskurs. Med kulturbegrebet åbnede der sig mulighed for at se nærmere på, hvad der holder et samfund sammen, snarere end på de kræfter, der splitter det. Kulturbegrebet gik sin sejrsgang i såvel den politiske som den samfundsvidenskabelige diskurs og blev institutionaliseret i form af talrige kulturfonde, kulturforskningscentre, mv.

Især i USA blev 1970'ernes kritiske diskurs mere eller mindre afløst af en lang række "kultur-studier"; bøssekultur, etnisk kultur, kvindekultur, osv. Også i Kina blev kulturbegrebet den nye tids løsen efter afmaoiseringen og lanceringen af den økonomiske reformpolitik i 1979; den Mao'ske klassekamps-diskurs blev i den akademiske debat afløst af sonderinger i traditionel kinesisk kultur, minoritetskulturer, osv. Bølgen kulminerede i den såkaldte "kulturfeber" (*wenhua re*) i 1986-88, hvor kulturdebatten for en tid erobrede den centrale plads i Kinas politiske og akademiske offentlighed.

En anden vigtig faktor i genopblomstringen af politisk kultur-studier var fremkomsten af survey undersøgelser i 1980'ernes anden halvdel. De kinesiske industrireformer, som for alvor tog fart fra 1984, medførte et behov for indsigt i social forandring og kendskab til borgernes holdninger; kinesiske samfundsforskere begyndte hurtigt derefter at arbejde med opinionsundersøgelser baseret på moderne survey metoder. De første storstilede opinionsundersøgelser på nationalt plan blev iværksat i 1985 af Forskningsinstituttet vedrørende Reform af det Økonomiske System (*Tigaisuo*), grundlagt 1984 af daværende premierminister Zhao Ziyang som tænketank for den reformivrige, teknokratiske fløj i partiledelsen. I alt 14 surveys blev gennemført fra 1985 til 1989 under Tigaisuos auspicer, og hertil kom en række undersøgelser udført af andre nydannede forskningsinstitutter, heriblandt flere semi-private organisationer med tilknytning til dissidentkredse. Den vigtigste af disse var Beijings Samfundsvidenskabelige og Økonomiske Forskningsinstitut, ledet af Chen Ziming og Wang Juntao; instituttet udgav en *Årbog vedrørende Kinesisk Politisk Videnskab* og forestod den første kinesiske undersøgelse i national skala af politisk-kulturelle holdninger i den kinesiske befolkning. Resultaterne blev offentliggjort i 1989 under titlen "Kinas politiske kultur: De sociokulturelle faktorer, der forhindrer demokratisk politik" (Min Qi, 1989). Politisk kultur-begrebet blev populært blandt kinesiske samfundsforskere, og tilgangen blev diskuteret i en række akademiske tidsskrifter i årene 1987-89. Både de reformorienterede forskere i *Tigaisuo* og dissidenterne i de semi-private institutioner blev forfulgt efter myndighedernes nedkæmpelse af Demokratibevægelsen i 1989; *Tigaisuos* leder Chen Yizi måtte flygte fra Kina, mens Chen Ziming og Wang Juntao blev idømt lange fængselsstraffe i 1991 som ideologiske bagmænd for bevægelsen. Det har dog ikke betydet enden på sociale surveys i Kina, og nye undersøgelser efter 1989 fortsætter med at dokumentere politisk fremmedgørelse blandt især Kinas unge - et motiv, der allerede var fremtrædende i undersøgelserne fra før 1989 (Rosen, 1989a; 1992).

En tredje faktor bag politisk kultur-studiernes genopblomstring er knyttet til civilsamfunds-diskursen, dels blandt østeuropæiske dissidenter i 1980'erne, dels blandt vestlige samfundsforskere. I efterkrigstidens vestlige sociologi er begrebet på den ene side knyttet til den liberale grundholdning, som kommer til udtryk i Almond og Verbas klassiker *The Civic Culture*; på den anden side spiller begrebet også en rolle i kritisk europæisk samfundstænkning, mest kendt fra Jürgen Habermas' paradigmatiske værk *Strukturwandel der Öffentlichkeit* fra 1962. I Kina såvel som i Østeuropa har begrebet meldt sig som en

nøgle til at omdefinere statens og samfundets roller og se på samfundets relative autonomi, hvad enten vægten lægges på økonomisk ageren eller på samfundets "moraliske autonomi". Den bemærkelsesværdige entrepreneur-gejst i 1980'ernes og 1990'ernes Kina vidner om livskraftige samfundsmæssige energier udenfor statsapparatet, og det samme gælder til dels den intellektuelle samfundsdebat. Den store katalysator for de ovennævnte tendenser var Demokratibevægelsen i 1989: Hermed blev svælget mellem det officielle Kina og befolkningens holdninger evident, og politisk kultur-begrebet fik hermed fornyet relevans som samleprisme for den voksende sociale autonomi.

Set på baggrund af udsvingene op gennem det 20. århundrede i den vestlige tilgang til forståelse af Kina, er den fornyede interesse i kulturelle dimensioner af kinesisk politik omkring 1989 ikke overraskende. Dramatiske og overraskende begivenheder i Kina tenderer mod at tiltrække kulturelle forklaringer, hvori- mod stabile perioder tiltrækker strukturalistiske og funktionalistiske analyser. Måske vil den aktuelle interesse for kulturelle aspekter af kinesisk politik i det lange perspektiv vise sig at være en døgnflue; det afhænger dels af den kinesiske udvikling, dels af hvad den nye bølge af politisk kultur-studier har at tilbyde. I det følgende præsenteres fire hovedgrupper indenfor denne nye bølge.

Psykokulturalismens dynamiske vending

Nyorienteringen indenfor politisk kultur-studier i Kina-forskningen er i høj grad foregået i en polemik mod 1960'ernes og 1970'ernes dominerende tilgang, psykokulturalismen. Men også indenfor denne er der sket en udvikling. Det klassiske argument mod især Pyes tidlige værker retter sig mod den indbyggede cirkularitet og træghed i modellen, der fremstiller kinesisk politisk kultur som et jernbur, med børneopdragelsen og de traditionelle værdier som burets stænger. Efter Deng Xiaopings magtovertagelse i 1978 og lanceringen af den nye tids reformpolitik svækkedes troværdigheden af Pye-tilgangen, hvilket tvang Pye til at udvikle sin teori. Hovedværket i denne reformulering kom i 1988: *The Mandarin and the Cadre: China's Political Cultures*, hvor Pye i bogens teoretiske indledningskapitel tackler sine kritikere direkte: "Det centrale tema i denne bog er relationen mellem kinesisk kultur og moderniseringen af Kina, og vi vil derfor påvise, *hvordan kultur kan forklare forandring*" (Pye, 1988: 26; min kursivering). Allerede flertalsformen i titlen indikerer det nye perspektiv. Pye søger at forklare den gåde, at både Maos og Dengs politiske stil forekommer essentielt kinesisk, selv om de også er hinandens modsætninger (jf. Pye, 1988: 37). Svaret på gåden er identifikationen af *to* politiske kulturer i Kina, begge med rødder tilbage til den fjerne oldtid:

"Den fundamentale polaritet i Kinas traditionelle kulturer var den mellem den ortodokse konfucianisme og en heterodox blanding af taoisme, buddhisme og mere lokale trosretninger. Den traditionelle kontrast i Kina stod således mellem på den ene side en elitistisk konfuciansk kultur, som glorificerede de veluddannedes etablerede autoritet og rationaliserede deres krav om magt på basis af specialiseret viden, og på den anden side en lidenskabelig, populistisk heterodox kultur, som dyrkede oprøret og fæstede lid til magiske formularer, når det drejede sig om at transformere den økonomiske og sociale virkelighed" (Pye, 1988: 39).

I sidste instans er de to kulturer dog forbundet med hinanden: "... intensiteten i sammenstødene mellem de to kulturer skyldes i mindre grad forskellene imellem dem end det forhold, at repræsentanterne for de to kulturer genkender tiltrækningskraften af den anden kultur i sig selv og derfor føler behovet for at bekæmpe den anden aggressivt ... de parvist modsatrettede værdier har deres rødder i de traditionelle kinesiske politiske kulturer, men de næres af centrale modsætninger, som skabes i de kinesiske socialiseringsprocesser" (Pye, 1988: 43). Med dette udgangspunkt gennemgår Pye en række modsætningspar i den kinesiske idéverden, såsom idealerne om egalitært broderskab versus formel respektabilitet; han anfører, at kinesernes problematiske forhold til intimitet og fortrolighed kan give næring både til drømme om egalitært fællesskab (som Kulturrevolutionens universelle "kammerat"-forhold) og under andre omstændigheder til statusbevidsthed og formalisme. Den fælles rod til hele syndromet findes i "den paradoksale kombination af udbredt egoisme i et folk med skrøbelige egoer" (Pye, 1988: 71). Hermed har Pye sluttet forbindelsen tilbage til argumentationen i de tidligere værker: det ambivalente forhold mellem Selvet og den Anden i primærsocialiseringen, dvs. aggressionsfortrængningen som *differentia specifica* i den kinesiske kultur.

Ret beset rummer Pyses nyformuleringer i *The Mandarin and the Cadre* stadig ikke meget plads til kvalitativ forandring; allerhøjst er den politiske kulturs jernbur blevet udstyret med to afdelinger, som Kina er henvist til at pendle imellem. Argumentationen henter - som i alle Pyses værker - sine eksempler fra hele den kinesiske histories enorme repertoire, og det 20. århundredes krige, revolutioner og sociale forandring skrumper i dette perspektiv ind til en bagatel. Programmerklæringen om at undersøge, hvordan "kultur kan forklare forandring", indfries ikke.

Den psykokulturelle tilgang fungerer altid bedre i analysen af fiaskoer end i forståelsen af succes, og begivenhederne i 1989 gav Pye anledning til at droppe den besværlige "forandring". I et veloplagt essay om "Tiananmen and Chinese Political Culture" udfordrede han hele parnasset af forskning vedrørende Kinas moderne historie, anført af Harvard historikeren John King Fairbank, med en erklæring om at "Den konventielle visdom er ... at en 'kinesisk revolution' har stået på i de sidste 150 år. Men i det meste af denne tid er landet ikke kommet ud af stedet, og tankesættet hos hovedparten af det kinesiske folk har ikke forandret sig meget..." (Pye, 1990: 332). Konfrontationen mellem Demokratibevægelsen og regimet i april-juni 1989 var for Pye bekræftelsen på:

"... en mængde veletablerede konklusioner om kinesisk politisk kultur. Disse indbefatter temaer såsom autoriteternes sårbarhed med hensyn til 'ansigt'; det forhold, at autoriteterne nødvendigvis må fremtræde som almægtige; det legitime i offentlig jammer og beklagelse; bestræbelsen på at monopolisere ædelhed og at gøre krav på det moralske føresæde [the high moral ground]; forsøget på at gøre andre skamfulde; en besættelse af hævnmotivet; den manglende evne til at indgå offentlige kompromis'er; osv., osv." (Pye, 1990: 331).

Hermed er vi tilbage til det uforanderlige Kina - og den klassiske Pye. Men der er stadig grund til at sætte spørgsmålstegn ved psykokulturalismens fundamen-

tale metodik. Pye har ofte anført, at fremdragelsen af de signifikante kulturelle faktorer og fortolkningslementer ikke kan baseres på sociologisk empiri; her må forfatterens egen indsigt bære sagen. I tilfældet Tiananmen 1989 fører dette for Pyes vedkommende til en fremhævelse af de traditionelle aspekter i protestbevægelsens forløb, mens de innovative og udenlandsk inspirerede elementer - såsom sultestrejken i maj 1989, de hvide pandebånd, rockmusikken, den dygtige manipulation af elektroniske medier og kommunikationsformer, osv. - henvises til at "understøtte [reinforsce] traditionel kinesisk symbolisme" (Pye, 1990: 343). Pyes analyse er blind overfor de nye socialitetsformer i 1980'ernes Kina, og den har ikke noget at bidrage med i spørgsmålet om *timing*: hvorfor genopstod Demokratibevægelsen, efter tilløb i 1978 og 1986, netop i 1989? Hvorfor opnåede den et folkeligt gennembrud efter et årti med hidtil uset økonomisk fremgang? Tydeligvis er der bevægelse i de politisk relevante holdninger, ikke blot blandt en lille gruppe intellektuelle, men i brede lag af den kinesiske befolkning, og denne bevægelse lader sig ikke registrere med den psykokulturalistiske optik.

Civilsamfundet

Civilsamfunds-tilgangen til kinesisk politisk kultur udgør på denne baggrund psykokulturalismens modpol, fordi den ser mindre på statsmagten end på de sociale bevægelers relative autonomi. Hermed genetableres også forbindelsen til Almond tilgangen indenfor politiske kulturstudier, med vægtlægningen på voksenalisering, på institutioner, og på social forandring. Civilsamfunds-tilgangen har endvidere i sagens natur sit tyngdepunkt i studiet af moderniseringsprocesser, i forhold til hvilken "traditionen" højst kan spille en sekundær rolle. Civilsamfunds-studier har siden 1988 udgjort den hurtigst voksende genre indenfor moderne Kinaforskning, med hundredevis af bog- og artikeltitler, konferencer, osv. Der eksisterer også allerede en meta-litteratur af oversigtsartikler på feltet.⁴ Til nærværende artikels formål vil det mest hensigtsmæssige være en oversigt, der bevæger sig fra "minimal-definitioner" af civilsamfundet, dvs. definitioner som ikke indbefatter bevidst opposition til statsmagten, og herfra videre til mere eksklusive definitioner i retning af dissidens.⁵

Civilsamfundet som biprodukt af reformpolitikken

En lang række studier relaterer civilsamfundet til dysfunktioner indenfor statsapparatet og specifikt til - ofte utilsigtede - bivirkninger af den økonomiske reformpolitik. Vivienne Shue's *The Reach of the State: Sketches of the Chinese Body Politic* fra 1988 har spillet en vigtig rolle som inspirationskilde for denne tilgang; Shue undersøgte forholdet mellem centralregeringen og lokale myndigheder og fandt, at den kinesiske statsmagts bastante forsøg på at penetrere lokalsamfundene gennem opbygning af stærke lokale politiske apparater ofte har haft en anden effekt end den ønskede: De lokale politiske apparater er kommet til at fungere som *mæglere* mellem stat og lokalsamfund, eller ligefrem som lokalsamfundets beskytter. Det er en klassisk problemstilling i Kinas politiske historie, som ufrivilligt er blevet reaktiveret under både Maos og Dengs ledelse.

Hovedparten af studier indenfor den tilgang, der ser civilsamfundet som bi-produkt af reformpolitikken, beskæftiger sig med industrireformernes effekter. Mayfair Mei-hui Yang har beskrevet, hvordan der både blandt managers og på fabriksgulvet i de kinesiske statsvirksomheder udvikler sig en "lokalsamfunds"-mentalitet, og hun foreslår at beskrive disse virksomheder som "på en og samme gang statslige foretagender og som civilsamfunds-enheder [entities of civil society]" (Yang, 1989: 39). Andrew G. Walder har i flere studier undersøgt arbejderne muligheder for at artikulere deres interesser efter introduktionen af den økonomiske reformpolitik, herunder arbejderdeltagelsen i 1989-protestbevægelsen. I modsætning til Yang finder Walder mange indikationer på et stigende konfliktniveau indenfor virksomhederne, og han er også langt mere varsom end de fleste andre forfattere på dette område med at bruge civilsamfunds-begrebet (se for eksempel Walder, 1992). Gordon Whites undersøgelse af nye professionelle og økonomiske associationer som en slags "civilsamfunds-spirer" (White, 1993) er et af de mere lovende forsøg på at give civilsamfunds-begrebet "kød" på; det samme gælder Anita Chans undersøgelse af den voksende autonomi i de - principielt statskontrollerede - fagforeninger (Chan, 1993).

Den mest radikale forskningsstrategi med hensyn til at lokalisere civilsamfundet i den statslige politiks dysfunktioner repræsenteres af Dorothy Solingers store essay om Kinas "flydende befolkning": *China's Transients and the State: a Form of Civil Society?* (1992a). Hun foreslår, at hvis man betragter adskillelse fra statsmagten som det afgørende kriterium for civilsamfundet,

"... kunne man udpege denne gruppe [Kinas interne migranter] som en form for spire til et civilsamfund. De rekrutteres hovedsagelig til byerne af private, personlige agenter. De organiserer sig rudimentært efter oprindelsessted. De bebyrder byen og dens faciliteter, forårsager kriminalitet og (en sjælden gang imellem) vold, og de medfører overskydende befolkningstilvækst. De vender op og ned på byens administrative sammenhængskraft, spænder ben for bureaukratisk koordination og fremmer korrupsion" (Solinger, 1992a: 30).

Solinger konkluderer dog, at den interne migration ikke er nogen alvorlig trussel mod den kinesiske stat, fordi de "bidrager mindst lige så meget til staten, som de tager fra den, både direkte og indirekte" (Solinger, 1992a: 30). Det forekommer rigtigt, men hvad har civilsamfundet i det hele taget med sagen at gøre? Hvis uorden er kriteriet, ville et jordskælv måske også kunne bidrage til "civilsamfundet"? (Solinger har i øvrigt i andre, nylige værker modereret sin entusiasme for civilsamfunds-begrebet, jf. Solinger, 1992b; 1993).

Civilsamfundet som privatøkonomisk foretagsomhed

En lang række studier retter sig mod den fremvoksende klasse af private næringsdrivende og kapitalister i Kina som bærer af civilsamfunds-aspirationerne. Den rolle, som *getihu* (private næringsdrivende) spillede i 1989-demonstrationerne, er blevet bemærket af flere forskere. Thomas Gold, der hører til blandt de varmeste fortalere for civilsamfunds-tilgangen, lægger således stor vægt på de private forretningsfolk som en basis for civilsamfundet (for eksem-

pel Gold, 1990: 148-49). Brødsgaard har ligeledes et optimistisk syn på den grad af social autonomi, som private næringsdrivende har opnået i Kina (Brødsgaard, 1995), men hans konklusioner modsiges af andre (for eksempel Solinger, 1992b; Bruun, 1993), som fremhæver de hæmmende aspekter af det gensidige afhængighedsforhold, der ofte er opstået mellem næringsdrivende og lokale embedsmænd. En workshop om civilsamfundet på 1994-mødet i Association for Asian Studies udtrykte misbilligelse overfor den gængse måde at skelne mellem "offentlig" og "privat" på i tilfældet Kina:

"Vi er også kommet frem til, at civilsamfunds-modellen er forkert, eller i hvert fald meget misvisende, idet den lægger vægt på autonomi, eller tilstræbt autonomi, hos de samfundsmæssige grupper overfor staten. Civilsamfunds-modellen fortæller os, at samfundsgrupperne mere end noget andet ønsker autonomi fra staten. Vores forskning har fundet frem til, at det forholder sig stik modsat: en bred vifte af samfundsgrupper søger aktivt at integrere sig mere effektivt med bureaukratiet, at udvikle gode forbindelser med statslige embedsmænd, at påvirke magthaverne for at få statskontrollerede knappe råvarer, at konkurrere om en større del af den statslige kage, og på en million andre måder forsøger at vinde en god position indenfor det fortsat magtfulde bureaukati" (Association for Asian Studies, 1994: 24-25).

Civilsamfundet som en ny mentalitet

En tredje gruppe studier fokuserer på holdningsændringer og nye værdier i nutidens Kina. En række bøger og essays ser Tiananmen-demonstrationerne i 1989 som udtryk for en ny ånd eller mentalitet i den kinesiske befolkning; Lawrence Sullivan skrev i 1990 begejstret om, hvordan "Kinas bysamfund, især Peking, med ét slag blev forvandlet fra en 'bunke løst sand'... til et sammenhængende civilsamfund, som var i stand til at opretholde social orden og endog overtage de dagligdags regeringsfunktioner uden 'central' kontrol" (Sullivan, 1990: 127). Endnu mere eksalteret er N. Kutchers essay "Time of Songs and Tears", der skelner mellem en "indre bevægelse" på Tiananmen-pladsen, opfyldt af de ædleste motiver ("... et nyt samfund opstod på Pladsen"; Katcher, 1991: 120), og en "ydre bevægelse", der lod sig involvere i politik og konfrontation. Mere jordnær er Clemens Stubbe Østergaards undersøgelse af holdningsændringer i forskellige befolkningsgrupper i tiden omkring Tiananmen-demonstrationerne (Østergaard, 1989). Martin King Whyte ser i sit essay fra 1992 "Urban China: A Civil Society in the Making" også først og fremmest på værdier og holdninger. Han konstaterer, at Kulturrevolutionen i praksis har sået civilsamfundets frø, dels takket være Kulturrevolutionens anti-bureaukratiske agitation og de medfølgende afsløringer af magtmisbrug, dels på grund af den midlertidige slækkelse af social og politisk kontrol, og endelig på grund af den udbredte lede ved politiske kampagner i kølvandet på Kulturrevolutionens traumatiske oplevelser (jf. Whyte, 1992: 86-88).

Civilsamfundet som dissidens

Civilsamfundet som samlebetegnelse for systemkritik og intellektuel dissidens er en af de mest prominente tilgange i denne sammenhæng: En række vestlige artikler og monografier udgivet siden 1989 skildrer 1980'ernes kritiske intellektuelle miljø i Kina, som oftest i form af biografiske fremstillinger, der por-

trætterer de enkelte hovedskikkelser i miljøet. Blandt oversigtsfremstillingerne rager et essay fra 1991 af Michel Bonnin og Yves Chevrier op; de påviser, at selve forestillingen om et autonomt civilsamfund var til stede blandt mange kritiske intellektuelle i 1980'erne, men de advarer også om "de sejlivede traditioner i de intellektuelles egen politiske kultur og politiske visioner" (Bonnin og Chevrier, 1991: 569). Dissidenterne havde held til at slå rod i samfundet uden at udfordre staten direkte, og de evnede at udnytte brudfladerne inden for magteliten; men da konflikten i 1989 blev en realitet, viste der sig en fatal "mangel på dybtgående integration i den sociale koalition, der gjorde front mod statsmagten" (Bonnin og Chevrier, 1991: 592).

Andre iagttagere er nået frem til en mere pessimistisk vurdering af de kinesiske intellektuelles kapacitet til at udfordre det politiske system. Geremie Barmé taler om de kinesiske intellektuelles forkærlighed for "the quick fix" og universal løsninger såvel som deres ubevidste hængende fast i den maoistiske udviklede "kampagnementalitet" (jf. Barmé, 1991: 103-05). Timothy Cheek anfører i samme dur, at kun meget få kinesiske intellektuelle har taget springet fra rollen som "statsansatte præster under den kosmiske stat [priest-rentiers of the cosmic state]" til rollen som salær-lønnede professionelle intellektuelle i et borgerligt samfund, og at "kun få kinesiske intellektuelle slog til lyd for en fundamental ændring af den politiske orden før maj 1989; mange dissidenter krævede blot retten til at udfylde den mandarin-rolle, som de kinesiske stater (det være sig den kejserlige, den nationalistiske, eller den kommunistiske) har lovet intelligentsiaen: rollen som rådgivere for herskerne" (Cheek, 1992: 125). Den stærkeste kritik i denne boldgade er kommet fra Elizabeth Perry, der i 1992 anførte, at "netop de mennesker, som iværksatte Tiananmen protestbevægelsen - de by-intellektuelle - var samtidig måske også den største hæmsko for bevægelsens videre udvikling" (Perry, 1992b: 148). Perry hævder, at en hoben traditionalistiske træk - kejsertro, ydmyghed overfor statsmagten, foragt for almindelige borgere, konfuciansk moralisme, osv. - kvalte protestbevægelsens innovative potentiale.

Kritik

Bølgen af civilsamfundsstudier i Kina-forskningen er efter alle solemærker at dømme på vej ind i en bølgedal; de kritiske bemærkninger på Association for Asian Studies-workshoppen i 1994, citeret ovenfor, er repræsentative for den voksende skepsis overfor et så vagt, og samtidig ladet, begreb. I en nylig oversigtsartikel om vestlig forskning i stat-samfund relationerne i Kina slår Elizabeth Perry også til lyd for at forlade de alt for store generaliseringer til fordel for mere lokalt og regionalt orienterede studier, som tager udgangspunkt i Kinas egen fortid snarere end i en europæisk/amerikansk forestilling om politiske udviklingsfaser (Perry, 1994). Mange af civilsamfunds-tilgangens værker i perioden 1988-1994 har behandlet begrebet som en ligefrem deskriptiv størrelse snarere end som en idéhistorisk kategori; derved overses civilsamfunds-diskursens rolle som moderniserings-ideologi, nærmere bestemt som en ideologi, der tilbyder sameksistens mellem de oplysningsfilosofiske idealer og en markeds-

økonomisk udvikling. Den simple modstilling af "samfund" og "stat" skygger også for det forhold, at statsmagten spiller en nøglerolle for "civilisering" af den 3. verdens udvikling. Det handler ikke blot om at "rulle staten tilbage":

"Den mislykkede modernisering indtil videre skyldes i høj grad, at det ikke er lykkedes at bringe staten på banen igen, eller endnu bedre, at det ikke er lykkedes at bygge en moderne stat ud af den labyrint af bureaukratiske netværk og uformelle indflydelseskanaler, som danner (eller skal vi sige afvikler?) den kinesiske stat... Kinas arkaiske politiske struktur og sociale organisation gør centralmagten for stærk, hvor den skulle give mere plads til autonome sociale kræfter, og for svag lokalt, hvor den burde være stærk nok til at tæmme bureaukratiske interesser for at understøtte en moderne markedsøkonomi, der hviler på et befriet samfund styret af lov" (Chevrier, 1992: 14).

I forhold til studiet af politisk kultur i Kina har civilsamfunds-tilgangen dog spillet en afgørende rolle, fordi den har fremdraget spørgsmålet om subjektet for den politiske kultur: Det er ikke længere tilstrækkeligt at spørge om "Kinas" eller "kinesernes" politiske kultur som en éntydig størrelse. En række af de vigtigste studier og diskussioner vedrørende nutidens kinesiske politiske kultur findes derfor under titler, der refererer til civilsamfunds-tilgangen.

Sociale surveys

Den afgørende hindring for en sociologisk orienteret forskning i kinesisk politisk kultur i 1960'erne og 1970'erne var selvsagt den manglende adgang til empiriske data baseret på sociale surveys. Udviklingen af en kinesisk sociologi i 1980'erne, og her især den ovennævnte opblomstring i survey-undersøgelser efter 1986, har ændret på vilkårene. Kinesiske forskere har også kastet sig ud i politisk kultur-studier i forbindelse med sociale surveys, og flere har taget den klassiske "Almond" tilgang til sig, som det for eksempel kommer til udtryk i den ovenfor nævnte bog af Min Qi fra 1989. Bogens forord trækker direkte på Almonds begrebsapparat, og bogen er tilegnet "kammerater som arbejder på at etablere en 'civil kultur' i Kina" (citeret fra McCormick, Su og Xiao, 1992: 198). Niveauet for politisk tolerance er blevet studeret af flere kinesiske forskere, og Min Qis bog nåede frem til en negativ vurdering. I en af hans surveys blev respondenterne spurgt om deres støtte til påstanden: "Jeg er helt uenig med dit synspunkt, men jeg vil til døden forsvare din ret til at udtrykke det." Flertallet af respondenter var ikke i stand til at forstå påstanden (Min Qi, 1989: 123, citeret fra Rosen, 1992: 175). En noget mere optimistisk vurdering finder man i Shi Tianjian's 1988 pilot-survey i Beijing, som fandt frem til, at 77 pct. af respondenterne var interesserede i politik, og 79 pct. erklærede sig uenige med påstanden "hvis vi iværksætter demokrati i vores land nu, vil det føre til kaos" (citeret fra Nathan, 1990: 197-98). Der er betydelige metodologiske og andre problemer i disse tidlige kinesiske undersøgelser; de metodologiske problemer diskuteres i Rosen og Chu (1987) og Rosen (1989a), Rosen (1989b). Ifølge Nathan og Shi, er "alle de kinesiske undersøgelser, som vi har viden om, inklusive Min Qis, behæftet med metodologiske fejl, både hvad angår udvælgelse af respondenter, spørgsmålenes formulering og interview-teknikkerne" (Nathan og Shi, 1993: 97).

I begyndelsen af 1990'erne er der gennemført to større empiriske undersøgelser af kinesisk politisk kultur, begge baseret på et samarbejde mellem kinesiske og vestlige samfundsvidenskabsfolk; man må forvente, at disse undersøgelser har et bedre metodologisk grundlag end 1980'ernes rent kinesiske undersøgelser, og at de tilbyder et bedre materiale til sammenligning med andre lande. På det helt generelle plan peger disse to undersøgelser i samme retning: Der er empirisk grundlag for at hævde, at kinesernes politisk relevante holdninger afviger væsentligt fra tilsvarende holdninger i lande med en veletableret demokratisk tradition, og at de fremherskende kinesiske holdninger i en vis udstrækning udgør en blokering for demokratisering i Kina. Hermed bekræfter 1990'ernes fælles kinesisk-vestlige undersøgelser resultaterne af de mere pessimistiske studier fra 1980'ernes, vestlige såvel som kinesiske (jf. eksempelvis Nathan, 1985; Min Qi, 1989). Men der er også interessante forskelle mellem de to undersøgelseres resultater.

Den norske samfundsforsker Torstein Hjellum har koblet sig på det kinesiske survey-institut National Research Centre for Science and Technology for Development og via dette fået adgang til data fra tre surveys i henholdsvis 1988, 1991 og 1993. De tre surveys var ikke i udgangspunktet designet med henblik på et studium af politisk kultur, men en række af spørgsmålene egner sig til formålet. Der er væsentlige metodiske problemer i survey-materialet, som imidlertid også har nogle plusser, først og fremmest det, at en sammenligning af 1989- og 1991-data giver mulighed for at undersøge effekterne af Tiananmen-begivenhederne på de politisk relevante holdninger. Blandt hovedkonklusionerne er:

- Reformperioden efter 1978 har ikke udviklet en mentalitet i retning af identifikation af gruppe-interesser; den pragmatiske *guanxi* tilgang ("forbindelser") er fuldt så magtfuld som nogensinde før.

- De fleste respondenter mener, regeringens kvalitet er af stor betydning, og halvdelen understreger også betydningen af adgang til politisk deltagelse.

- Generelt er der en positiv vurdering af reformperiodens økonomiske resultater. Der er også i hovedsagen en positiv holdning til udviklingen i Kina hvad angår "demokratisering". Det er bemærkelsesværdigt, at hvor 46 pct. af respondenterne i 1988 mente at "den politiske demokratisering er forbedret", så steg denne procentdel til 50 pct. i 1991! Hjellums opfølgende interviewundersøgelse i 1993 afslørede imidlertid, at mange respondenter har helt andre ting i tankerne med begrebet "demokrati" end den gængse vestlige forståelse af ordet.

- En kritisk holdning er fremherskende, hvad angår regeringens moralske kvalitet, effektivitet og åbenhed, såvel som hvad angår den sociale orden.

- Unge mennesker er klart mere kritiske overfor regeringen end ældre, og på samme måde er de veluddannede mere kritiske end andre.

Hjellums samlede konklusion er, at kinesisk politisk kultur fortsat præges af traditionelle holdninger, og at "den vestlige optimisme med hensyn til civilsamfundet og en voksende demokratisk pluralisme forekommer betragteligt overdrevet" (Hjellum, 1995). Udbredt utilfredshed er helt kompatibelt med

traditionelle holdninger (jf. Almonds kategori "undersåt-kultur" ["subject political culture"]), og der er kun få tegn på en partcipatorisk politisk kultur med kurs mod demokrati.

I 1993 offentliggjorde Andrew Nathan og Tianjian Shi de første resultater af et survey i Kina fra 1990, lavet i samarbejde med Social Survey Research Center på Folkets Universitet i Beijing. Spørgeskemaet til dette survey blev udviklet i USA og forprøvet i Beijing i 1988. Til selve undersøgelsen i 1990 blev 3.200 kinesere, udvalgt ved random sampling, interviewet. Surveyet er således, med forfatternes egne ord, "ikke blot den første videnskabeligt gyldige sample survey undersøgelse i national målestok vedrørende politisk adfærd og holdninger i Kina, men den eneste gyldige sample survey undersøgelse af den almindelige befolknings politiske adfærd og holdninger, som nogensinde er blevet gennemført i et kommunistisk land" (Nathan og Shi, 1993: 97). De fleste spørgsmål er udviklet, dels fra Almond og Verbas *The Civic Culture*, dels fra *International Social Survey Program* (ISSP), hvilket maksimerer muligheden for at sammenligne med andre lande. Undersøgelsens hovedkonklusion er, at "om end de holdninger, som forbindes med demokrati, er mindre fremtrædende i Kina end i visse andre lande, så er den kinesiske politiske kultur i dag hverken særligt traditionel eller særligt totalitær" (Nathan og Shi, 1993: 98). Tre dimensioner af Kinas politiske kultur undersøges:

1. Hvad angår opfattelsen af regeringens betydning [perceived impact of government], når Nathan og Shi frem til, at "det er slående, at så få kinesiske borgere opfatter deres regering som havende betydning for deres dagligdag" (Nathan og Shi, 1993: 99). Ca. 72 pct. af respondenterne anførte, at hverken den nationale regering eller de lokale regeringsmyndigheder havde nogen betydning for deres daglige liv (for eksempel sammenlignet med ti pct. af amerikanerne i Almond og Verbas klassiske undersøgelse). Resultatet er desto mere forbløffende, fordi det står i total modstrid med de surveys, som Hjellums undersøgelse er baseret på. Ifølge disse surveys var 71 pct. af respondenterne i 1988 enige i den påstand, at det er "særdeles vigtigt" at have en tilfredsstillende regering, mens kun to pct. svarede "mindre vigtigt" eller "slet ikke vigtigt". I 1991 var procentdelen af respondenter, som krydsede af ved svaret "særdeles vigtigt", faldet til 49 pct., men det er stadig meget langt fra resultaterne hos Nathan og Shi. En del af diskrepansen, men kun en del, kan tilskrives den bymæssige og uddannelsesmæssige overrepræsentation i de surveys, Hjellum benytter. Nathan og Shi fandt frem til, at opfattelsen af regeringens betydning er snævert forbundet med uddannelsesgrad; blandt respondenter med "nogen uddannelse på universitetsniveau" var det kun 36,1 pct., der svarede, at regeringen var uden betydning for deres daglige liv.

2. Politisk "virkningsfuldhed" [efficacy] handler om opfattelser vedrørende borgernes evne til at forstå og deltage i politik (= "intern virkningsfuldhed" [internal efficacy]) såvel som holdninger til regeringens lydhørhed (= "ekstern virkningsfuldhed" [external efficacy]). Hvad angår "intern virkningsfuldhed" mente næsten 50 pct. af respondenterne, at de forstod "de vigtige sager på deres arbejdsplads" meget godt eller temmelig godt; hvad angår sager på lokalre-

geringsniveau, var det kun 19,9 pct., der svarede således, og kun 17,9 pct. i sager vedrørende national politik (Nathan og Shi, 1993: 106). Kinesiske respondenter har i denne sammenhæng en lavere procentdel positive svar end borgere i andre lande, men de ligger ikke langt under tallene for italienere og mexikanere, som de fremgik af undersøgelsen i *The Civic Culture*. Hvad angår "ekstern virkningsfuldhed", mente et flertal af de kinesiske respondenter, at de ville blive behandlet retfærdigt af et regeringskontor; her er andelen af positive besvarelser højere end for 1960'ernes italienere og mexikanere. Det er interessant, at Nathan og Shi fandt en kurvilinear sammenhæng mellem uddannelsesgrad og forventninger om rimelig behandling fra bureaukratiets side: Respondenter med en vis uddannelse på folkeskoleniveau har større forventninger til bureaukratisk rimelighed end folk uden uddannelse, men med højere uddannelsesgrad falder tilliden igen. Nathan og Shi påpeger, at en kulturelt determineret holdning, der normalt ses som fremmede for demokrati, også kan virke understøttende for et autoritært regime:

"De relativt høje tal for 'ekstern virkningsfuldhed' passer som fod i hose til resultaterne fra Beijing-undersøgelsen i 1988, som viste, at mange kinesiske borgere har udviklet et repertoire af teknikker til at udøve indflydelse på bureaukratiet trods den autoritære opbygning af Kinas politiske system. Den udbredte følelse blandt almindelige mennesker af at have adgang til systemet kan også hjælpe med til at forklare, hvorfor politisk utilfredshed blandt de intellektuelle ikke har fået større tilslutning blandt den bredere befolkning, især i landområderne, hvor de mindre uddannede især findes" (Nathan og Shi, 1993: 111).

3. Politisk tolerance er en vigtig del af en demokratisk politisk kultur. Som Pye ofte har anført, er tolerance en mangelvare i kinesisk politisk kultur. I netop dette tilfælde bekræfter de empiriske data til fulde psykokulturalismens antagelser: Kinesere ligger langt lavere i målinger af politisk tolerance end folk fra en række andre lande. Mindre end 20 pct. af de kinesiske respondenter ville acceptere, at afvigende meninger blev udtrykt på møder, og kun omkring ti pct. ville tillade det i undervisning eller i publikationer. Uddannelsesgraden er, også blandt kinesere, positivt korreleret med politisk tolerance, men på "hvert trin i uddannelsespyramiden er de kinesiske respondenter mindre tolerante end folk i andre lande" (Nathan og Shi, 1993: 112). Det bør dog bemærkes, at det spørgsmål, som blev anvendt til at teste politisk tolerance, brugte den maoistiske "Firebande" som eksempel på afvigende meninger; i betragtning af 15 års massiv propaganda mod "Firebanden" siger svarfordelingen måske alligevel ikke så meget.

Nathan og Shis resultater svarer generelt til de langt mere preliminaire resultater af Nathans eget tidligere survey fra 1985 (Nathan, 1985). Diskrepansen mellem Hjellum og Nathan og Shi med hensyn til opfattelsen af regeringens betydning er ildevarslende for holdbarheden af undersøgelserne, og der er også dissonanser mellem forundersøgelsen i Beijing 1988 og hovedundersøgelsen i 1990. Generelt har disse nylige survey-undersøgelser imidlertid bidraget til at skabe en empirisk basis for vores forståelse af kinesisk politisk kultur. Nathan og Shi fremhæver med rette, at resultaterne, indplaceret i univer-

selle kategorier, på en måde er "kunstige", determineret af den komparative, sociologiske tilgang. (På samme måde er den hermeneutiske tilgangs konklusioner om unikke kulturelle træk i realiteten også "kunstige" resultater af tilgangen.) I deres metodiske diskussion nævner Nathan og Shi både fordele og ulemper ved den sociologiske, positivistiske tilgang. Blandt ulemperne er "den manglende evne til at gå tilbage i tiden bortset fra under særlige omstændigheder; teknikkenes udjævnende eller forsimplende effekt på de kulturelle attributter, der kan måles; og den indbyggede manglende evne til at identificere attributter, som er eller kunne være kulturelt unikke ..." (Nathan og Shi, 1993: 97). Behovet for at undersøge kulturel dynamik i den kinesiske politiske kultur er altså ikke blevet bortvejret af den sociologiske tilgangs fremskridt.

Neokulturalisme

Termen "neokulturalisme" er hentet fra forordet til en af de centrale værker indenfor den nye generation af politisk kultur-studier, *Popular Protest and Political Culture in Modern China: Learning from 1989* (1992), hvor en af redaktørerne, Elizabeth J. Perry, proklamerer bruddet med den foregående generation indenfor studiet af politisk kultur i Kina:

"... Som tilhængere af det neokulturalistiske perspektiv lader vi vores forsvar hvile på en antagelse om, at denne tilgang afviger væsentligt fra mange tidligere forsøg på at forklare kinesiske protestbevægelser i kulturelle termer, og at det neokulturalistiske perspektiv tilbyder en mere troværdig, og dermed mere holdbar, måde at fortolke politisk forandring på" (Perry, 1992a: 4).

Med fokuseringen på folkelig protest og på politisk forandring markerer Perry således sin afstandtagen fra det statiske og eliteorienterede kulturbegreb, som fremfor alt associeres med Lucian Pye. "Neokulturalismen" er en bred fællesbetegnelse for 1980'ernes nye toner i brugen af kulturbegrebet, og mange af de værker, der er nævnt i det foregående, rummer faktisk islet af "neokulturalisme" i vekslende grad. Helen F. Siu har udtrykt reformuleringen af kulturbegrebet således: "I stedet for at fastholde det fremherskende billede af et reificeret Kina hyllet i urgamle følelser, kan man se på hvordan folk i modsatte ender af spektret har forhandlet sig frem til deres respektive positioner og udviklet en kompleks, åben kulturel proces" (Siu, 1993: 27). En række nyligt udkomne studier af kinesisk nationalisme og kulturel identitet bygger på dette nye "aktive" kulturbegreb; det gælder bidragene til særnummeret af *Dædalus* fra 1991 "The Living Tree: The Changing Meaning of Being Chinese Today" såvel som det tilsvarende særnummer fra 1993 "China in Transformation"; andre sådanne essays udkom i en antologi fra 1993 med titlen *Cultural Nationalism in East Asia* (Befu, 1993). Et glimrende eksempel på tilgangen er Arthur Waldrons forskning i etableringen af den Store Mur som et centralt kinesisk kulturelt symbol i det 20. århundrede (jf. Waldron, 1993). Waldron har fremhævet samspillet mellem Kina og Vesten i denne proces såvel som konflikterne internt i Kina mellem forskellige grupper og interesser, hvad angår fortolkningen/brugen af Den Store Mur, der både kan bruges til at symbolisere imperial magt og magtesløshed overfor Kinas nomadiske naboer, både majestætisk stor-

hed og social undertrykkelse (mur-byggenes kummerlige kår), både nationalistic stolthed og paranoid xenofobi.

I politisk kultur-studierne indebærer det "aktive" kulturbegreb at se på politisk kultur som en historisk størrelse under konstant forandring snarere end som en uforanderlig psykologisk ramme. Den neokulturalistiske tilgang er dermed velegnet til at undersøge, hvordan den politiske diskurs tager form i Kinas moderne historie, og hvordan der i processen inddrages og manipuleres kulturelle symboler for fortiden. Tilgangen er især interesseret i symboler, ritualer, teatraliske former og andre lignende størrelser, som danner mødestedet mellem historisk transmitterede kulturelle udtryk og den aktive brug af disse udtryk i nutiden. I de mest optimistiske versioner af "neokulturalismen" fremstår den kinesiske befolkning som dygtige "kultur-guerillaer" snarere end som magtesløse ofre for traditionen; et eksempel på dette kunne være Edward Friedmans nylige tekster om den aktuelle opblomstring af en distinkt sydkinesisk kulturel identitet (se for eksempel Friedman, 1994). Den ovenfor nævnte antologi fra 1992 (Wasserstrom og Perry, 1992) har programmatisk en lignende holdning, og forordet fremhæver "mængden af tilgængelige kulturelle repertoier" og "det flydende og fleksible ved kulturel praksis" (jf. Perry, 1992a: 5). Flere af bogens essays bruger begrebet *performance* som nøglemetafor; det gælder for eksempel Esherick og Wasserstroms undersøgelse af 1989-begivenhederne som "politisk teater": "Nogle offentlige ritualer er altid nødvendige, og i de tilfælde er der altid risikoen for, at studenter eller andre aktører erobrer scenen og gør det officielle ritual til deres eget politiske teater" (1992: 51). Men hvem var det, som i sidste ende erobrede scenen i tilfældet 1989? En række af bidragyderne til 1992-antologien ender i realiteten med konklusioner, der gentager velkendte temaer som "fortidens tunge byrde", "traditionens lænker", osv. Selv de mest innovative tiltag i kulturanalysen kan ikke røkke ved det faktum, at det autoritære regime vandt sejren i Kina 1989. Og hvad angår de opfindsomme "kultur-guerillaer" fra 1989, er der ingen tvivl om, at anvendelsen af traditionelle kulturelle udtryksformer kostede dyrt: Studenterbevægelsens moraliserende diskurs holdt studenterne adskilt fra andre samfundsgrupper og forhindrede udviklingen af en politisk dialog. I bedste fald kan 1989-begivenhederne ses som "en tradition, der blev gennemlevet såvel som udnyttet", som det elegant udtrykkes af David Strand (Strand, 1990: 2). I efterskriftet til 1992-antologien redegør Wasserstrom for de hovedpunkter, hvor "neokulturalisme" adskiller sig fra Pyes psykokulturelle tilgang - nemlig i vægtlægningen på forskellene mellem Kina før og efter 1949; og det mere flydende, mindre deterministiske kulturbegreb - men han må i samme åndedrag indrømme at:

"Pyes version af begivenhederne [i 1989] har faktisk meget til fælles med mange af fremstillingerne i de foregående kapitler [af 1992-antologien]. Ligesom Pye har de fleste bidragydere til dette bind fremhævet kontinuiteten mellem de kejserslige, nationalistiske og kommunistiske perioder i kinesisk historie. Ligesom Pye har mange af os fokuseret på, hvordan kulturelle faktorer - interaktionsmønstre, ritualer, overbevisninger formet gennem uddannelse, meninger om, hvordan verden burde fungere og hvordan man finder sin egen plads i den - giver form til både protestbevægelsen og til repressionen. Og, igen ligesom Pye, har mange af os understreget behovet for at tage bevægelsens symbolisme meget alvorligt" (Wasserstrom, 1992: 271).

Denne lille oversigt over studier af kinesisk politisk kultur slutter således, hvor den begynder: Med en forsker, hvis synspunkter er lige så sejlivede og urokkelige som den politiske kultur, der søges forstået, tilsyneladende er.

Diskussion

Studiet af kinesisk politisk kultur er kommet vidt omkring siden starten i 1960'erne. Fra de første forsøg på at ekstrapolere klassisk kinesisk filosofi og vestlig psykologisk teori til det politisk-kulturelle område er tilgangen metodisk modnet til en habil sociologisk branche, en broget buket af civilsamfunds-studier, og en sofistikeret kulturanalyse.

Imidlertid hænger der stadig fundamentale problemer ved tilgangen. Det klassiske politisk kultur-begreb, udviklet af Almond og Verba, havner i nogle blinde vinkler, når det appliceres på ikke-vestlige, ikke-demokratiske samfund. Det enkle spørgsmål er: Leder vi efter kulturelle faktorer, som knytter befolkningen til herskerne, eller søger vi efter et politisk-kulturelt reservoir for modstand mod det autoritære regime? Pyes psykokulturalisme kunne betragtes som et eksempel på den første tilgang, civilsamfunds-studierne som det andet, mens "neokulturalismen" befinder sig midt imellem, dvs. den ser politisk kultur som et repertoire, som magthavere og befolkning kan trække på. Sociale survey-resultater giver meget forskellige resultater, afhængigt af hvilken af disse optikker, de tolkes ind i. 1990'ernes landvindinger i den empiriske udforskning af Kinas politiske kultur har ikke ophævet fortolknings-problemet; hertil kommer problemerne med identifikation af de *signifikante* politisk relevante holdninger. Hvis en survey-undersøgelse i stil med Nathan og Shis store 1990-undersøgelse var blevet foretaget i Østeuropa eller Sovjetunionen før 1989 - ville den så have kunnet give et forvarsel om det snarlige systemsammenbrud? Der er et indbygget paradoks i at undersøge "politisk relevante holdninger" i politiske systemer, som er indrettet på at ignorere, undertrykke eller manipulere sådanne holdninger.

Noter

1. Nærværende artikel er en reduceret og revideret udgave af mit kapitel "Current Western Perceptions of Chinese Political Culture" i *Clausen, Starrs og Wedell-Wedellsborg, 1995*. Citater i artiklen er oversat af forfatteren.
2. Om forskellen mellem en positivistisk og en hermeneutisk tilgang til kinesisk politisk kultur, se Nathan, 1993.
3. En udførlig oversigt over første generations-værker vedrørende kinesisk politisk kultur findes i Clausen og Østergaard, 1989.
4. White, 1993, McCormick, 1991 og Gu Xin, 1993-1994 kan nævnes som væsentlige oversigts- og diskussionsartikler.
5. Det skal nævnes, at civilsamfunds-debatten vedrørende Kina i hovedsagen har udspundet sig blandt *vestlige* Kina-forskere; i Kina er begrebet blevet sporadisk diskuteret af samfundsforskere i perioden 1986-89, men på en meget abstrakt måde. I en nylig oversigtsartikel om den kinesiske civilsamfundsdiskurs proklamerer Shu-Yun Ma, at der faktisk har pågået en væsentlig debat i Kina (Ma, 1994), men artiklen bekræfter i praksis det modsatte indtryk.

Litteraturliste

- Association for Asian Studies (1994). *Abstracts of the 1994 Annual Meeting*, Ann Arbor: Association for Asian Studies.
- Almond, Gabriel og Sydney Verba (1963). *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton: Princeton University Press.
- Barmé Geremie (1991). "Traveling Heavy: The Intellectual Baggage of the Chinese Diaspora", *Problems of Communism*, Jan.-April, pp. 94-112.
- Befu, Harumi (ed.) (1993). *Cultural Nationalism in East Asia. Representation and Identity*, Berkeley: University of California Press.
- Bonnin, Michel og Yves Chevrier (1991). "The Intellectual and the State: Social Dynamics of Intellectual Autonomy During the Post-Mao Era", *China Quarterly*, no. 127, pp. 569-593.
- Brodsgaard, Kjeld Erik (1995). "Urban Private Business and Entrepreneurs in Haikou City", i Kjeld Erik Brodsgaard og David Strand (eds.), *Reconstructing Twentieth Century China: Discourses of State, Society and Nation*, Oxford: Contemporary China Series (in print).
- Bruun, Ole (1993). *Business and Bureaucracy in a Chinese City: An Ethnography of Private Business Households in Contemporary China*, Berkeley: University of California Press.
- Chan, Anita (1993). "Revolution or Corporatism? Workers and Trade Unions in Post-Mao China", *Australian Journal of Chinese Affairs*, no. 29, pp. 31-61.
- Cheek, Timothy (1992). "From Priests to Professionals: Intellectuals and the State Under the CCP", pp. 124-145 i Jeffrey N. Wasserstrom og Elizabeth J. Perry (eds.), *Popular Protest and Political Culture in Modern China: Learning from 1989*, Boulder, San Fransisco, Oxford: Westview Press.
- Chevrier, Yves (1992). "Tiananmen Viewed from Post-Socialism: the failure and challenge of modernisation in the PRC", *Forum for a Better China*, no. 3, pp. 12-14.
- Clausen, Søren og Clemens Stubbe Østergaard (1989). "Politisk kultur i Østasien", pp. 9-74 i Jørgen W. Sørensen (red.), *Politisk kultur og national identitet i den tredje verden*, Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Clausen, Søren (1995). "Current Western Perceptions of Chinese Political Culture", pp. 446-486 i Søren Clausen, Roy Starrs og Anne Wedell-Wedellsborg (eds.), *Cultural Encounters: China, Japan and the West*, Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Esherick, Joseph W. og Jeffrey N. Wasserstrom (1992). "Acting Out Democracy: Political Theater in Modern China", pp. 28-66 i Jeffrey N. Wasserstrom og Elizabeth J. Perry (eds.), *Popular Protest and Political Culture in Modern China: Learning from 1989*, Boulder, San Fransisco, Oxford: Westview Press.
- Friedman, Edward (1994). "Reconstructing China's National Identity: A Southern Alternative to Mao-Era Anti-Imperialist Nationalism", *The Journal of Asian Studies*, Vol. 53, No. 1, pp. 67-91.
- Gold, Thomas B. (1990). "Party-State versus Society in China", pp. 125-151 i J. K. Kallgren (ed.), *Building a Nation-State: China after Forty Years*, Berkeley: California University Press.
- Gu Xin (1993-94). "A Civil Society and Public Sphere in Post-Mao China? An Overview of Western Publications", *China Information*, Vol. VIII, No. 3, pp. 38-52.
- Hjellum, Torstein (1995). "Changes in Political Culture in China During the Modernization Period Since 1978", i Kjeld Erik Brodsgaard og David Strand (eds.), *Reconstructing Twentieth Century China: Discourses of State, Society and Nation*, Oxford: Contemporary China Series (in print).
- Kutcher, Norman (1991). "China: The Time of Songs and Tears", *Problems of Communism*, Jan.-April, pp. 119-125.
- McCormick, Barrett L. (1991). "The Impact of Democracy on China Studies", *Problems of Communism*, Jan.-April, pp. 126-132.
- McCormick, Barrett L., Su Shaozhi og Xiao Xiaoming (1992). "The 1989 Democracy Movement: A Review of the Prospects for Civil Society in China", *Pacific Affairs*, vol. 65, no. 2, pp. 182-202.
- Ma Shu-Yun (1994). "The Chinese Discourse on Civil Society", *China Quarterly*, no. 137, pp. 180-193.
- Min Qi (1989). *Zhongguo zhengzhi wenhua: Minzhu zhengzhi nanchande shehui xinlie yinsu* ["Chinese political culture: The socio-psychological elements that obstruct democratic politics"], Kunming: Yunnan Renmin Chubanshe.
- Nathan, Andrew J. (1985). *Chinese Democracy*, New York: A.A. Knopf.
- Nathan, Andrew J. (1990). *China's Crisis: Dilemmas of Reform and Prospects for Democracy*, New York: Columbia University Press.
- Nathan, Andrew J. (1993). "Is Chinese Culture Distinctive - A Review Article", *The Journal of Asian Studies*, vol. 52, No. 4, pp. 923-936.
- Nathan, Andrew J. og Tianjian Shi (1993). "Cultural Requisites for Democracy in China: Findings from a Survey", *Daedalus*, "China in Transformation", Spring, pp. 95-123.
- Perry, Elizabeth J. (1992a). "Introduction", pp. 1-13 i Jeffrey N. Wasserstrom og Elizabeth J. Perry (eds.),

- Popular Protest and Political Culture in Modern China: Learning from 1989*, Boulder, San Francisco, Oxford: Westview Press.
- Perry, Elizabeth J. (1992b). "Casting a 'Democracy' Movement: The Roles of Students, Workers, and Entrepreneurs", pp. 146-164 i Jeffrey N. Wasserstrom og Elizabeth J. Perry (eds.), *Popular Protest and Political Culture in Modern China: Learning from 1989*, Boulder, San Francisco, Oxford: Westview Press.
- Perry, Elizabeth J. (1994). "Trends in the Study of Chinese Politics: State-Society Relations", *China Quarterly*, no. 139, pp. 705-713.
- Pye, Lucian W. og Sydney Verba (1965). *Political Culture and Political Development*, Princeton: Princeton University Press.
- Pye, Lucian W. (1968). *The Spirit of Chinese Politics*, M.I.T. Press.
- Pye, Lucian W. (1988). *The Mandarin and the Cadre. China's Political Cultures*, Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Pye, Lucian W. (1990). "Tiananmen and Chinese Political Culture. The Escalation of Confrontation from Moralizing to Revenge", *Asian Survey*, vol. XXX, no. 4, pp. 331-347.
- Rosen, Stanley og David S. K. Chu (1987). *Survey Research in the People's Republic of China*, Washington, D.C.: United States Information Agency.
- Rosen, Stanley (1989a). "Value Change Among Post-Mao Youth: The Evidence from Survey Data", pp. 193-216 i Perry Link, Richard Madsen og Paul G. Pickowicz (eds.), *Unofficial China: Popular Culture and Thought in the People's Republic*, Boulder, San Francisco & London: Westview Press.
- Rosen, Stanley (1989b). "Public Opinion and Reform in the People's Republic of China", *Studies in Comparative Communism*, vol. XXII, nos. 2-3, pp. 153-170.
- Rosen, Stanley (1992). "Students and the State in China: The Crisis in Ideology and Organization", pp. 167-191 i Arthur Lewis Rosenbaum (ed.), *State & Society in China. The Consequences of Reform*, Boulder, San Francisco, Oxford: Westview Press.
- Shue, Vivienne (1988). *The Reach of the State: Sketches of the Chinese Body Politic*, Stanford: Stanford University Press.
- Siu, Helen F. (1993). "Cultural Identity and the Politics of Difference", *Daedalus*, Spring, pp. 19-42.
- Solinger, Dorothy J. (1992a). *China's Transients and the State: a Form of Civil Society?*, Hong Kong Institute of Asia-Pacific Studies.
- Solinger, Dorothy J. (1992b). "Urban Entrepreneurs and the State: The Merger of State and Society", pp. 121-141 i Arthur Lewis Rosenbaum (ed.), *State & Society in China. The Consequences of Reform*, Boulder, San Francisco, Oxford: Westview Press.
- Solinger, Dorothy J. (1993). *China's Transition from Socialism: Statist Legacies and Marketing Reforms*, Armonk: M. E. Sharpe.
- Strand, David (1990). "Protest in Beijing: Civil Society and Public Sphere in China", *Problems of Communism*, May-June, pp. 1-19.
- Sullivan, Lawrence (1990). "The emergence of civil society in China, spring 1989", pp. 126-144 i Tony Saich (ed.), *The Chinese People's Movement, Perspectives on Spring 1989*, New York: M. E. Sharpe.
- Walder, Andrew G. (1992). "Urban Industrial Workers: Some Observations on the 1980s", pp. 103-120 i Arthur Lewis Rosenbaum (ed.), *State & Society in China. The Consequences of Reform*, Boulder, San Francisco, Oxford: Westview Press.
- Waldron, Arthur (1993). "Representing China: The Great Wall and Cultural Nationalism in the Twentieth Century", pp. 36-60 i Harumi Benu (ed.), *Cultural Nationalism in East Asia. Representation and Identity*, Berkeley: University of California Press.
- Wasserstrom, Jeffrey N. og Elizabeth J. Perry (eds.) (1992). *Popular Protest and Political Culture in Modern China: Learning from 1989*, Boulder, San Francisco, Oxford: Westview Press.
- Wasserstrom, Jeffrey N. (1992). "Afterword: History, Myth and the Tales of Tiananmen", pp. 244-280 i Jeffrey N. Wasserstrom og Elizabeth J. Perry (eds.), *Popular Protest and Political Culture in Modern China: Learning from 1989*, Boulder, San Francisco, Oxford: Westview Press.
- White, Gordon (1993). "Prospects for civil society in China: A case study of Xiaoshan city", *Australian Journal of Chinese Affairs*, no. 29, pp. 63-87.
- Whyte, Martin K. (1992). "Urban China: A Civil Society in the Making?", pp. 77-101 i Arthur Lewis Rosenbaum (ed.), *State & Society in China. The Consequences of Reform*, Boulder, San Francisco, Oxford: Westview Press.
- Yang, Mayfair Mei-hui (1989). "Between State and Society: The Construction of Corporateness in a Chinese Socialist Factory", *Australian Journal of Chinese Affairs*, no. 22, pp. 31-60.
- Østergaard, Clemens Stubbe (1989). "Citizens, groups and a nascent civil society in China: towards an understanding of the 1989 student demonstrations", *China Information*, vol. IV, no. 2, pp. 28-41.